

DOI 10.58423/2786-6742/2025-8-297-311
УДК 631.11:330.15:338.33

Аліса ШЕВЧЕНКО

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії і економіки підприємства,
Одеський державний аграрний університет,
м. Одеса, Україна

ORCID ID: [0000-0002-3581-7884](https://orcid.org/0000-0002-3581-7884)

Scopus Author ID: [57315279100](https://orcid.org/57315279100)

Ольга ПЕТРЕНКО

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії і економіки підприємства,
Одеський державний аграрний університет,
м. Одеса, Україна

ORCID ID: [0000-0001-9722-3785](https://orcid.org/0000-0001-9722-3785)

Scopus Author ID: [57208026773](https://orcid.org/57208026773)

e-mail: leka_m@ukr.net

(Corresponding author)

Максим НІКІФОРЧУК

магістр спеціальності 051 «Економіка»
Одеський державний аграрний університет,
м. Одеса, Україна

ORCID ID: [0009-0007-6254-263X](https://orcid.org/0009-0007-6254-263X)

**РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ОСНОВА
ІННОВАЦІЙНОЇ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Анотація. В умовах динамічного розвитку аграрного сектору та зростаючих викликів глобальної економіки питання ефективного використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств набуває особливої значущості. Інноваційна диверсифікація діяльності є ключовим інструментом підвищення конкурентоспроможності, стабільності та адаптивності агробізнесу до змін зовнішнього середовища. Актуальність теми зумовлена необхідністю розробки та впровадження стратегій інноваційної диверсифікації, що забезпечують стійкий розвиток аграрних підприємств та зменшення залежності від коливань у традиційних сегментах аграрного ринку. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо ефективного використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств як основи інноваційної диверсифікації їх діяльності. У статті розглядається ресурсний потенціал аграрних підприємств як ключова передумова для інноваційної диверсифікації діяльності. Проаналізовано основні складові ресурсного забезпечення, зокрема земельні, матеріально-технічні, фінансові та людські ресурси, а також їхній вплив на можливості диверсифікації в аграрному секторі в післявоєнний період. Детально розглянуто

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

складові потенціалу диверсифікації господарської діяльності аграрних підприємств на інноваційних засадах. Виділено переваги та недоліки застосування цього підходу до розвитку підприємства. Встановлено, що відновлення аграрного сектору України варто розпочинати з диверсифікації виробництва, зокрема шляхом активного впровадження нішевих сільськогосподарських культур. Це сприятиме зміцненню продовольчої безпеки, ефективному використанню земельних ресурсів та адаптації до змін клімату. Також це може стати ключовим напрямом розвитку та забезпечення фінансової стабільності для малого бізнесу. Для ефективного розвитку нішевих культур необхідно створити сприятливі умови, зокрема посилити інформаційну підтримку аграріїв, запровадити прозорі ринкові механізми, розробити програми державного стимулювання та сприяти впровадженню сучасних технологій у виробничі процеси.

Ключові слова: ресурсний потенціал, аграрні підприємства, інновації, диверсифікація, сталий розвиток, нішеві культури.

JEL Classification: Q12, L25, O13

Absztrakt. Az agrárszektor dinamikus fejlődésének és a globális gazdaság növekvő kihívásainak körülményei között egyre nagyobb jelentőséget kap az agrárvállalkozások erőforráspotenciáljának hatékony kihasználása. Az innovatív diverzifikáció kulcsfontosságú eszközként szolgál az agrárgazdaság versenyképességének, stabilitásának és alkalmazkodóképességének növelésére a külső környezeti változásokhoz. A téma aktualitását az indokolja, hogy szükség van olyan innovatív diverzifikációs stratégiák kidolgozására és megvalósítására, amelyek biztosítják az agrárvállalkozások fenntartható fejlődését és csökkentik a hagyományos agrárpiaci szegmensek ingadozásaitól való függőséget. A kutatás célja az agrárvállalkozások erőforráspotenciáljának hatékony kihasználására vonatkozó elméleti megalapozás és gyakorlati ajánlások kidolgozása, mint az innovatív diverzifikáció alapja. A tanulmány az agrárvállalkozások erőforráspotenciálját vizsgálja, mint az innovatív diverzifikáció kulcsfontosságú előfeltételét. Elemezzük az erőforrásellátottság fő összetevőit – földterület, anyagi-technikai, pénzügyi és humán erőforrások –, valamint ezek hatását az agrárszektor diverzifikációs lehetőségeire a háború utáni időszakban. Részletesen bemutatjuk az agrárvállalkozások innovatív diverzifikációs potenciáljának összetevőit. Rávilágítunk e megközelítés alkalmazásának előnyeire és hátrányaira a vállalkozásfejlesztésben. Megállapítható, hogy Ukrajna agrárszektorának helyreállítását a termelés diverzifikációjával kell kezdeni, különösen a rés piacokra szánt mezőgazdasági növények aktív bevezetésével. Ez hozzájárul az élelmezésbiztonság megerősítéséhez, a földterületek hatékony kihasználásához és az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodáshoz. Emellett kulcsfontosságú fejlesztési iránnyá válhat a kisvállalkozások pénzügyi stabilitásának biztosítása érdekében. A rés piacokra szánt növények hatékony fejlesztése érdekében kedvező feltételeket kell teremteni, beleértve a mezőgazdasági termelők információs támogatásának megerősítését, az átlátható piaci mechanizmusok bevezetését, az állami ösztönzőprogramok kidolgozását és a modern technológiák termelési folyamatokba való beépítésének előmozdítását.

Kulcsszavak: erőforráspotenciál, agrárvállalkozások, innováció, diverzifikáció, fenntartható fejlődés, rés piaci növények.

Abstract. In the context of the dynamic development of the agricultural sector and the growing challenges of the global economy, the issue of efficient utilization of the resource potential of agricultural enterprises is becoming increasingly significant. Innovative diversification of activities serves as a key tool for enhancing the competitiveness, stability, and adaptability of agribusiness to changes in the external environment. The relevance of this topic is driven by the need to develop and implement strategies for innovative diversification that ensure the sustainable development of agricultural enterprises and reduce dependence on fluctuations in traditional segments of the agricultural market. The aim of this study is to provide a theoretical justification and develop practical recommendations for the effective utilization of the resource potential of agricultural enterprises as a foundation for their innovative diversification. This article examines the resource potential of

agricultural enterprises as a key prerequisite for the innovative diversification of activities. The main components of resource provision, including land, material and technical, financial, and human resources, are analyzed, along with their impact on diversification opportunities in the agricultural sector during the post-war period. The components of the potential for the diversification of agricultural enterprises on an innovative basis are explored in detail. The advantages and disadvantages of applying this approach to enterprise development are highlighted. It is established that the restoration of Ukraine's agricultural sector should begin with the diversification of production, particularly through the active implementation of niche agricultural crops. This will contribute to strengthening food security, ensuring the efficient use of land resources, and adapting to climate change. Additionally, it may become a key direction for development and financial stability for small businesses. For the effective development of niche crops, it is necessary to create favorable conditions, including strengthening informational support for farmers, introducing transparent market mechanisms, developing state incentive programs, and promoting the implementation of modern technologies in production processes.

Keywords: resource potential, agricultural enterprises, innovation, diversification, sustainable development, niche crops.

Постановка проблеми. В умовах мінливого аграрного ринку та постійних викликів ресурсний потенціал аграрних підприємств виступає ключовим фактором їхнього сталого розвитку. Здатність ефективно використовувати наявні ресурси – від земельних та матеріально-технічних до людських та фінансових – визначає конкурентоспроможність та адаптивність підприємства. Однак, традиційні підходи до використання ресурсів часто виявляються недостатніми для забезпечення довгострокового успіху. Саме тому, інноваційна диверсифікація діяльності стає необхідною умовою для розвитку аграрних підприємств. Це дозволяє підприємствам створювати продукцію з доданою вартістю, освоювати нові ринки та зменшувати залежність від одного виду діяльності. Успішна інноваційна диверсифікація вимагає комплексного аналізу ресурсного потенціалу, визначення пріоритетних напрямків розвитку та ефективного управління ризиками. Це дозволяє аграрним підприємствам не лише вижити в умовах нестабільності, але й стати лідерами на ринку, забезпечуючи сталий розвиток та продовольчу безпеку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання диверсифікації діяльності аграрних підприємств вивчалися значним колом науковців. Добрянська Н.А., Нікіфорчук А.А. розглядали еволюційний шлях розвитку диверсифікації виробництва; сформулювали основні мотиви та цілі в результаті проведених досліджень [1]. Мартіянова М., Купріна Н., Басюркіна Н. займалися вивченням стратегій диверсифікації [2, с.441]. Сітковська А. О., Полегенька М.А., Бородей Д.Е. досліджували фактори, які необхідно враховувати при формуванні диверсифікації [3, с.113]. Ochieng J., Kirimi L., Ochieng D.O., Njagi T., Mathenge M., Gitau R. & Ayieko M. D. відмічають, що диверсифікація сільськогосподарських культур не є універсальною стратегією, і її слід приймати в ситуаціях, коли вона дає максимальні переваги, узгоджена з існуючою політикою землекористування та відомими перевагами певного портфеля

культур. [4,с.1107]. Деякі автори відмічають можливості диверсифікації у сільській місцевості підвищувати рівень життя шляхом збільшення доходу та зменшення ризиків уразливості. [5]. Grilli G., Pagliacci F. та Gatto P. пов'язують диверсифікацію фермерської діяльності зі стратегією зменшення ризиків та стабілізацією доходів фермерів. [6]. В своїх дослідженнях науковці розглядають детермінанти стратегій диверсифікації між фермами, що дозволяє забезпечити продовольчу безпеку, особливо в мінливому геополітичному та економічному ландшафті [7].

Незважаючи на значну зацікавленість та дослідженнями щодо диверсифікації аграрних підприємств, питання, щодо інноваційної диверсифікації аграрної діяльності вимагають подальшого розвитку.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо ефективного використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств як основи інноваційної диверсифікації їх діяльності. Дослідження спрямоване на аналіз складових ресурсного потенціалу, виявлення можливостей для впровадження інноваційної диверсифікації та нових напрямів господарської діяльності, що сприятимуть підвищенню ефективності аграрного виробництва в умовах сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств є ключовим етапом та фундаментом для обґрунтування доцільності диверсифікації їх діяльності. Адже Україна є одним із ключових аграрних виробників на світовому рівні. І саме ефективне використання ресурсного потенціалу є запорукою забезпечення продовольчої безпеки як на національному, так і на глобальному рівнях [8,с.44; 9,с.24]. З іншого боку аграрний сектор є джерелом валютних надходжень та поповнення державного бюджету, а також забезпечує українців робочими місцями. Саме аналіз ресурсного потенціалу може дозволити обґрунтувати пріоритетні напрямки повоєнного відновлення українського аграрного сектору.

Аграрний сектор України має неповторний природно – ресурсний потенціал. І звичайно ключовим ресурсом є банк земельних ресурсів. На жаль Державна служба статистики не оновлює і не оприлюднює дані щодо наявності площ с.-г. угідь і в тому числі ріллі станом на 2021-2023 рр., що створює певні труднощі для аналізу. Отже, станом на 2020 р. в Україні площа с.-г. угідь становила 41310,9 тис. га (рис.1), в тому числі – 32757,3 тис. га ріллі. Війна, що триває, суттєво вплинула на використання земельних ресурсів. Частина територій опинилася під окупацією, а значні площі стали непридатними для обробітку через бойові дії та мінування. Це призводить до скорочення посівних площ та втрати потенційного врожаю, що негативно впливає на продовольчу безпеку країни та її експортний потенціал.

В умовах війни особливо важливим стало раціональне використання наявних ресурсів і активний пошук нових шляхів розвитку аграрного сектору.

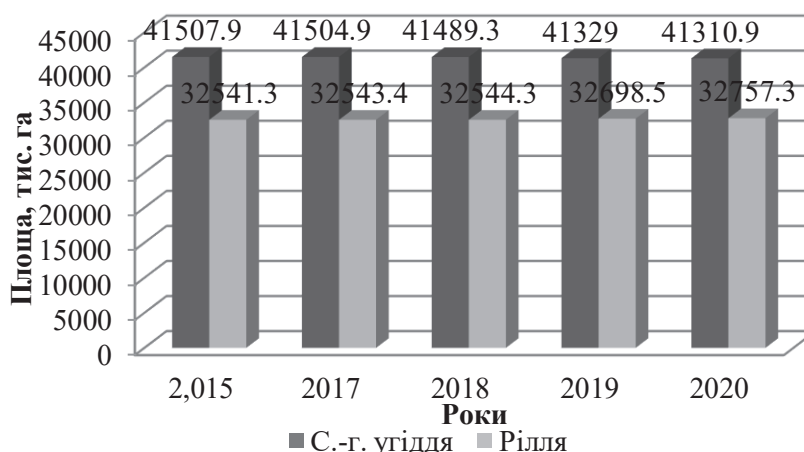

Рис. 1. Площа земельних ресурсів України, тис. га [10]

В сільському, лісовому та рибному господарстві (далі СЛРГ) у 2023 році займались господарською діяльністю 63 тис. одиниць суб'єктів господарювання, що на 9,8 тис. одиниць більше у порівнянні із 2022 р. і на 7,8 тис. менше проти 2021 р. Аналіз даних свідчить про динамічну, але неоднозначну ситуацію в аграрному секторі України. Зростання кількості суб'єктів господарювання СЛРГ у 2023 році порівняно з 2022 роком демонструє певну активізацію галузі, можливо, пов'язану з адаптацією до воєнних умов та пошуком нових можливостей. Однак, зменшення кількості суб'єктів порівняно з 2021 роком вказує на негативний вплив війни на аграрний бізнес, що виражається у припиненні діяльності деяких підприємств.

Постійне збільшення вартості основних засобів свідчить про зростання інвестицій в аграрний сектор (рис. 2). Це є важливим фактором для інноваційної диверсифікації, оскільки нові напрямки діяльності потребують сучасного обладнання та технологій. Особливо помітне зростання у 2023 році, що може відображати зусилля аграрних підприємств щодо модернізації та адаптації до умов воєнного часу.

Відмітимо, що в сучасних умовах інноваційні технології, такі як наприклад точне землеробство, особливо вимагають сучасного обладнання та інфраструктури, що відображається у зростанні вартості основних засобів [11,с.206].

З іншого боку сучасне обладнання та технології дозволяють знизити собівартість продукції, покращити її якість та розширити асортимент.

Незважаючи на складні економічні умови та воєнний конфлікт, аграрні підприємства продовжують інвестувати в основні засоби, що свідчить про їхню стійкість та готовність до розвитку.

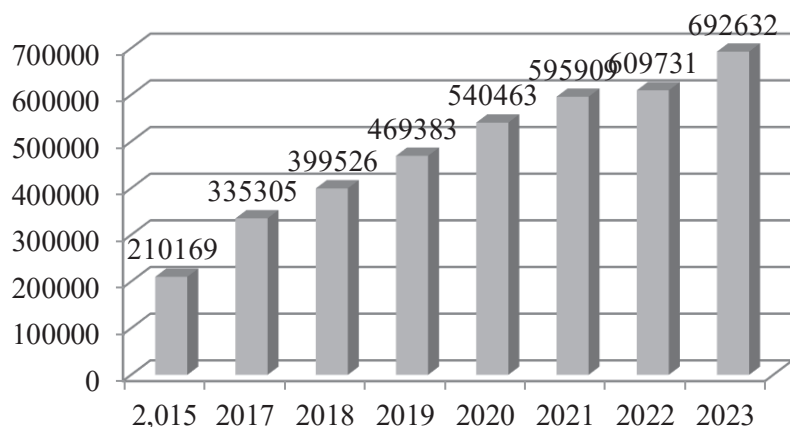

Рис. 2. Вартість основних засобів в аграрних підприємствах України, млн. грн. [10]

Це є важливим фактором для інноваційної диверсифікації, оскільки дозволяє підприємствам реалізовувати довгострокові стратегії розвитку.

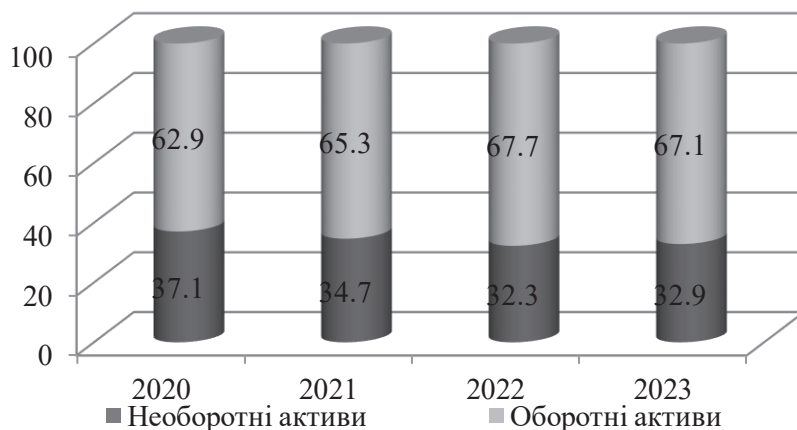

Рис.3. Структура балансу підприємств в СЛРГ, % [10]

Протягом усього періоду (2020-2023 рр.) оборотні активи домінують у структурі балансу підприємств СЛРГ (рис.3). Це може свідчити про те, що аграрні підприємства в Україні зосереджені на короткострокових операціях та швидкому обороті капіталу. В умовах війни та економічної нестабільності це може бути виправданим, оскільки дозволяє підприємствам швидко реагувати на зміни ринку та забезпечувати ліквідність. З 2020 по 2022 роки спостерігається тенденція до збільшення частки оборотних активів. Це може бути пов'язано з адаптацією підприємств до воєнних умов, коли зростає потреба в швидкій реалізації продукції та отриманні готівки.

У 2023 році спостерігається незначне зменшення частки оборотних активів. Це може свідчити про початок відновлення інвестицій в довгострокові проєкти та модернізацію виробництва. В умовах післявоєнного відновлення необхідно буде стимулювати інвестиції в необоротні активи для забезпечення модернізації аграрного сектору.

Дані з рис. 4 демонструють стійку тенденцію до скорочення кількості зайнятих працівників у аграрному секторі. Це свідчить про зменшення людського ресурсу, який є важливим елементом ресурсного потенціалу аграрних підприємств. Мобілізація, еміграція та втрата робочих місць на окупованих територіях суттєво вплинули на зайнятість в аграрному секторі.

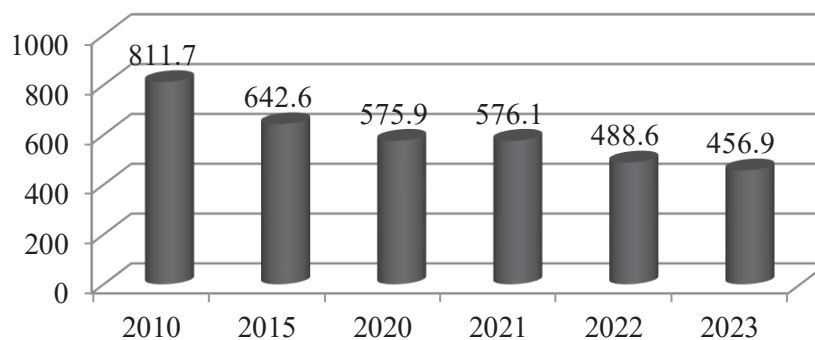

Рис.4. Кількість зайнятих працівників у сільському, лісовому та рибному господарстві, тис. осіб [10]

Зменшення кількості працівників може негативно вплинути на можливості інноваційної диверсифікації, оскільки для впровадження нових напрямків діяльності необхідні кваліфіковані кадри. Але скорочення зайнятості може бути частково компенсоване впровадженням нових технологій та автоматизацією виробничих процесів.

Проведений аналіз підтверджує необхідність інноваційної диверсифікації, яка дозволяє аграрним підприємствам підвищити продуктивність праці та ефективність використання ресурсів. Саме інвестування в навчання та перекваліфікацію працівників є ключовим кроком для підготовки їх до роботи з сучасними технологіями та впровадження інновацій.

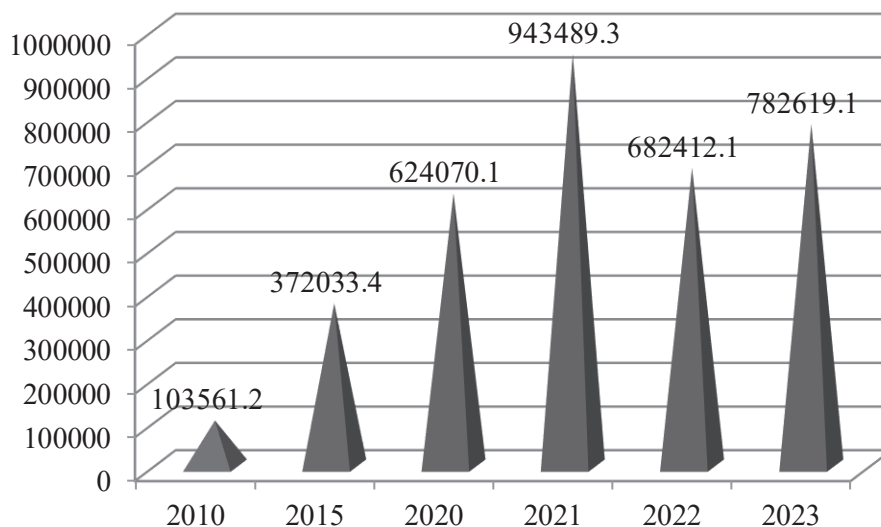

Рис. 5. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн. грн. [10]

На рис. 5 можна відмітити загальну тенденцію до зростання обсягів реалізованої продукції в аграрному секторі України протягом періоду з 2010 по 2023 рік.

Це свідчить про збільшення виробництва та збуту аграрної продукції, що є важливим показником ефективності використання ресурсного потенціалу. Зростання обсягів реалізації не є рівномірним, спостерігаються періоди різкого збільшення та відносної стабілізації. Це може бути пов'язано з різними факторами, такими як погодні умови, зміни ринкової кон'юнктури, державна політика та інвестиційна активність. Різке зростання обсягів реалізації у 2021 році пов'язано із сприятливими погодними умовами та високим врожаєм. Зменшення темпів зростання у 2022-2023 роках пов'язано з впливом війни на аграрний сектор.

Як видно з даних рис. 6, найвищий фінансовий результат до оподаткування у підприємствах галузі СЛРГ фіксується у 2021 р. У 2023 р. відмічається різке скорочення показника до рівня 65353 млн. грн., що на 25,1 % навіть менше у порівнянні із 2022 р., а у 2022 р. показник зменшився у порівнянні із 2021 р. на 63,6 %. У 2023 р. питома вага підприємств, які отримали збиток становила 21,6 % проти 11,7 % у 2021 р. Можна помітити значну волатильність фінансових результатів аграрних підприємств протягом періоду з 2010 по 2023 рік. Це свідчить про високу залежність аграрного сектору від зовнішніх факторів. Висока волатильність фінансових результатів підкреслює необхідність диверсифікації діяльності аграрних підприємств. Диверсифікація дозволить зменшити залежність від одного виду діяльності та забезпечити стабільність фінансових результатів.

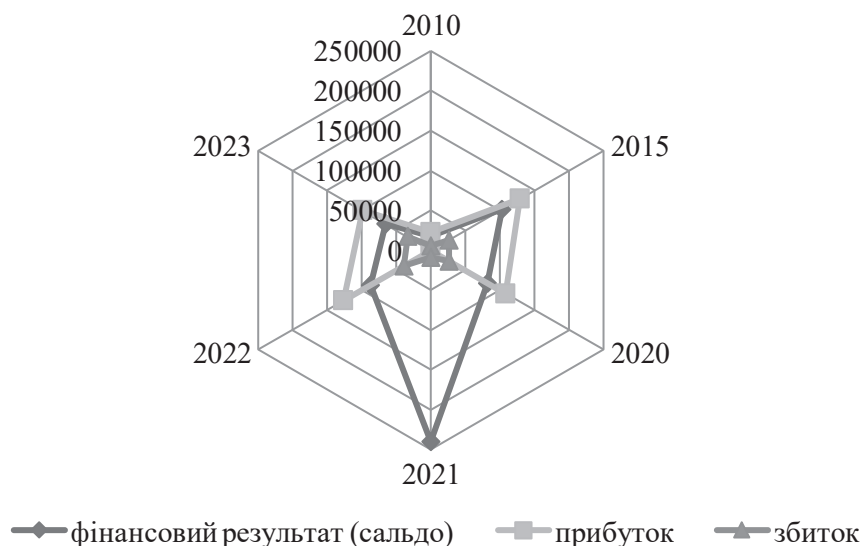

Рис.6. Фінансові результати до оподаткування підприємств у сільському, лісовому та рибному господарстві, млн грн. [10]

Отже, в умовах війни та післявоєнного відновлення України, диверсифікація стає не просто стратегічним вибором, а нагальною необхідністю для аграрних підприємств.

В науковій літературі є досить популярною темою «диверсифікація виробництва» для дискусій. В контексті сформульованих наукових позицій дослідників за даної проблематики нами було визначено ключові слова у взаємозв'язку із поняттям «диверсифікація аграрного підприємства» (рис.7). Дослідження в даному напрямку дає нам змогу сформулювати поняття «інноваційної диверсифікації аграрних підприємств».

Дійсно, що диверсифікація як процес, може розглядатись як розширення або оптимізація видів діяльності з метою зниження або нівелювання різного роду ризиків. Адже аграрне виробництво функціонує в сучасних реаліях в умовах критичної ризикованості: воєнні дії в Україні, складнощі з інвестиціями, проблеми з логістикою продукції та сировини, виклики з екологічністю в аграрному виробництві, кризи продовольчої безпеки, кліматичних змін та інші. Аграрні підприємства стоять перед значними викликами і для досягнення поставлених цілей повинні стратегічно переорієнтовувати свої підходи до виробництва з метою досягнення стабільності, стійкості та сталого розвитку.

Рис.7. Взаємозв'язок ключових слів поняття «диверсифікації діяльності аграрних підприємств»*

* Сформовано авторами за джерелами [1; 2; 3; 12; 13; 14;15;16]

Якщо розглядати класифікацію існуючих стратегій диверсифікації, то слід зазначити велику кількість існуючих критерій та ключових ознак за якими вони розмежовуються. На нашу думку залежно від галузі оптимальною в умовах сьогодення є саме полігалузева зв'язана диверсифікація, яка має на меті охоплення різних аграрних галузей. Також вважаємо, що диверсифікація має відбуватись в межах підприємства та поза його межами. Внутрішня диверсифікація аграрного підприємства має бути спрямована на оптимізацію спеціалізації з максимальною ефективністю використання наявних ресурсів для виробництва нових видів продукції, а також існуючих за інноваційними

технологіями. Зовнішня диверсифікація має бути спрямована на кооперацію та інтеграцію аграрних підприємств.

Раціональна модель диверсифікації аграрних підприємств повинна мати синергетичний ефект в цілому; спрямовуватись на їх виживання; підвищувати продуктивність галузі і забезпечувати фокус на виробництві продукції, яка буде приносити дохід. Диверсифікація галузевої структури виробництва має бути направленою на недопущення високих витрат виробництва і зростання конкурентоспроможності продукції на ринку.

Отже, на нашу думку «інноваційна диверсифікація аграрних підприємств» – це стратегічний підхід до розвитку підприємства, який передбачає розширення можливостей його діяльності через імплементацію нових для них видів продукції на основі використання інноваційно технологічних рішень. На рис. 8 розглянемо ключові переваги та недоліки такої диверсифікації. Адже саме із цього необхідно розпочинати працювати будь - якому українському аграрію: з розуміння того, що може статись в результаті і зважити усі «за» та «проти».

Переваги
• зменшення залежності від ключових традиційних видів продукції • забезпечення внутрішнього ринку різноманітною продукцією • пом'якшення проблем із логістикою продукції • створення продукції з високою доданою вартістю • зростання прибутковості підприємств та підвищення їх конкурентоспроможності • освоєння нових ринків • підвищення продуктивності праці та ефективності використання ресурсів • залучення інвестицій
Недоліки
• додаткові витрати • ризики невдачі • нестача кваліфікованого персоналу • інфраструктурні обмеження • нестабільність ринків

Рис.8. Переваги та недоліки інноваційної диверсифікації аграрних підприємств в сучасних умовах

Джерело: сформовано авторами

Інноваційна диверсифікація потребує від аграріїв ретельного планування та підготовки. Першим кроком має бути аналіз наявних ресурсів з метою визначення продукції, виробництво якої забезпечить створення доданої вартості і зменшить ризики для підприємства. Далі необхідно розробити чіткий план диверсифікації із визначенням конкретних цілей. Питання обмеженості персоналу можна вирішити через співпрацю із закладами вищої освіти, а також часткового онлайн працевлаштування та співпрацю з іншими підприємствами [17, с.27]. Якщо

потрібно додаткове фінансування – бажано розробити якісний бізнес – план і скористатись існуючими сьогодні програмами підтримки аграріїв та грантами. Пом'якшити ризики виробництва можливо шляхом страхування.

На рисунку 9 пропонуємо розглянути складові потенціалу диверсифікації господарської діяльності аграрних підприємств на інноваційних засадах.

Рис. 9. Складові потенціалу диверсифікації господарської діяльності аграрних підприємств на інноваційних засадах

Джерело: сформовано авторами

Ми пропонуємо розпочинати повоєнне відновлення аграрного сектору України саме з диверсифікації через активізацію практики вирощування нішевих культур. Більшість науковців вважають і ми погоджуємось з їх думкою, що вирощування нішевих культур не потребує значних площ, уможливорює використання сівозміни, є більш прибутковими за традиційні, забезпечує зростання продовольчої безпеки і є стійкими до змін клімату [13, с.27;18,с.76;19,с.12]. В Україні у 2023 р. частка малих за розміром підприємств склала 96,3 % і в тому числі 85,4 % - мікропідприємств. Тому актуальним буде саме розглядати альтернативні можливості інноваційної диверсифікації для малих аграрних підприємств.

Питання щодо родючості ґрунту та напрямів її покращення є дискусійним, а тим більше - необхідності дотримання в сучасних умовах науково – обґрунтованого чергування с.-г. культур в часі та просторі. На нашу думку сівозміна – це крок до зростання прибутковості аграрних підприємств зважаючи на усі економічні плюси від її використання. Отже, збільшення кількості с.-г. культур стане нагодою до повернення підприємств виробництва продукції на умовах раціонального землеробства.

Щодо актуальності гнучкого реагування до змін клімату варто зауважити, що традиційні культури (пшениця, ячмінь, кукурудза, соняшник), вирощуванням яких займаються більшість аграрних підприємств, не витримують, навіть попри розвиток сучасних технологій і їх можливостей, викликів змін природно – кліматичних умов, а тим більше потребують додаткових витрат на отримання високих врожаїв. І саме вирощування нішевих с.-г. культур при правильному їх підборі для конкретної зони вирощування і конкретних ресурсних можливостях підприємства реально спроможне вирішити цю проблему із зменшенням альтернативних витрат виробництва.

Перелік нішевих культур є досить широким та альтернативним за можливостями: кіноа, амарант, батат, дайкон, нут, сочевиця, льон, кунжут, сафлор, гірчиця, шафран, мікрозелень та інші. В Україні є вже успішні кейси рентабельного виробництва цієї продукції, але низький рівень державної підтримки, обмежена ліквідність ринку та відсутність прозорих стандартів депопуляризує нарощування обсягів їх виробництва. Стримує також і відсутність проінформованості аграріїв, традиційність поглядів, приклад друзів – фермерів, небажання вчитись новому і страх до експериментів.

На рис. 10 сформульовано переваги вирощування нішевих с.-г. культур в умовах України.

Рис. 10. Переваги вирощування нішевих с.-г. культур в умовах України

Джерело: побудовано авторами

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже досліджено, що саме інноваційна диверсифікація діяльності — стратегія розвитку аграрних підприємств в післявоєнний період, яка дасть змогу відновити аграрний сектор України. Розглядаючи складові ресурсного потенціалу диверсифікації господарської діяльності аграрних підприємств на інноваційних засадах слід виділити ризики: обмеженість персоналу, які пропонуємо вирішувати через співпрацю із закладами вищої освіти, а також співпрацю з іншими підприємствами; обмеженість фінансування, яке можна покрити скористувавшись існуючими сьогодні програмами підтримки аграріїв та грантами. Також пом'якшити ризики виробництва можливо шляхом страхування; родючість ґрунту слід покращувати через збільшення кількості с.-г. культур, що стане нагодою до повернення виробництва продукції на умовах раціонального землеробства; реагувати на зміни клімату рекомендуємо впровадженням нішевих сільськогосподарських культур. Це сприятиме зміцненню продовольчої безпеки та ефективному використанню земельних ресурсів. Також це може стати ключовим напрямом розвитку та забезпечення фінансової стабільності для малого бізнесу. Для ефективного розвитку нішевих культур необхідно створити сприятливі умови, зокрема посилити інформаційну підтримку аграріїв, запровадити прозорі ринкові механізми, розробити програми державного стимулювання та сприяти впровадженню сучасних технологій у виробничі процеси.

Список використаних джерел

1. Добрянська Н.А., Нікіфорчук А.А. Еволюція диверсифікації виробництва, мотиви та її цілі. *Ефективна економіка*. 2013. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2306>
2. Мартіянова М., Купріна Н., Басюркіна Н. Стратегії диверсифікації діяльності підприємства: класифікація, принципи впровадження та етапи розробки. *Вісник Хмельницького національного університету* 2023. № 4. С.440-445. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2024/03/320-66.pdf>
3. Сітковська А. О., Полегенька М.А., Бородей Д.Е. Диверсифікація виробництва як напрямок стратегічного розвитку аграрного підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 2. С.111-114. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/2809/2845>
4. Ochieng J., Kirimi L., Ochieng D.O., Njagi T., Mathenge M., Gitau R. & Ayieko M. (2020). Managing climate risk through crop diversification in rural Kenya. *Climatic Change*, 162, pp. 1107-1125 URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10584-020-02727-0>
5. Adnan K.M., Ying L., Ayoub Z., Sarker S.A., Menhas R., Chen F. & Yu M. (2020). Risk management strategies to cope catastrophic risks in agriculture: the case of contract farming, diversification and precautionary savings. *Agriculture*. 10 (8). 351 URL: <https://www.mdpi.com/2077-0472/10/8/351>
6. Grilli G., Pagliacci F. & Gatto P. (2025). Agricultural Diversification at the Margin. Strategies and Determinants in Italian Mountain and Remote Areas. *Agribusiness*. <https://doi.org/10.1002/agr.22042>
7. Grilli G., Pagliacci F. & Gatto P. (2024). Determinants of agricultural diversification: What really matters? *Journal of Rural Studies*. 110. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0743016724001694>
8. Петренко О., Македонський А. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу в сільському господарстві. *Аграрна економіка*. 2018. Т. 1. № 1–2. С.44–55

9. Кухар О.В., Крюкова І.О., Руденко С.В. Реалізація потенціалу диверсифікації аграрного бізнесу для зниження ризиків сталого розвитку. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 1. С.24-28 URL: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2024/02/ujae_2024_r01_a3.pdf
10. Статистичний щорічник України за 2023 рік. *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf
11. Шевченко А.А., Петренко О.П., Добрянська Н.А. Інноваційний розвиток аграрних підприємств. *Аграрний вісник Причорномор'я*. 2017. С. 200-213.
12. Лагоша Р.В. Розробка моделі диверсифікації аграрного бізнесу на основі циркулярної економіки. *Наукові інновації та передові технології*. № 6 (34). 2024. С.872-878. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/12234/12295>
13. Степасюк Л.М., Степасюк М. О. Диверсифікація агробізнесу через поширення практики вирощування нішевих олійних культур. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск 67. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4827/4767>
14. Добрянська Н.А., Нікіфорчук А.А. Вплив економічного та інституційного середовища на діяльність диверсифікованих корпоративних об'єднань. *Вісник ХНАУ. Економічні науки*. 2013. №6. С. 117 - 122.
15. Вовк М.В., Стибель Р.І. Диверсифікація діяльності сільськогосподарських підприємств як основа розвитку галузі. *Науковий вісник ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького*. 2024. Т 26. № 104. С.19-24
16. Козик В. В., Степанків Н. З. Диверсифікація як метод забезпечення стабільного розвитку підприємства. *Бізнес Інформ*. 2024. №2. С. 153–159. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-2-153-159>
17. Петренко О. П., Шевченко А. А. Адаптація сільськогосподарського виробництва до воєнних реалій: збереження економічної безпеки України. *Галицький економічний вісник*. 2024. Том 88. № 3. С. 20–29.
18. Бойко Л.О. Конкурентоспроможність нішевих культур в агробізнесі у умовах невизначеності. *Агросвіт*. 2024. №20. С.72-78. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/agrosvit/issue/view/176/133>
19. Мірзоев Т.Д. Сучасний стан і перспективи виробництва нішевих технічних культур. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. № 1 (271). С.6-14. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/01/1.24._topic_-Timur-Mirzoiev-6-14.pdf

References

1. Dobryanska, N. A., & Nikiforchuk, A. A. (2013). Evolution of production diversification, motives, and goals. *Effective Economy*, 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2306> [in Ukrainian].
2. Martiyanova, M., Kuprina, N., & Basyurkina, N. (2023). Enterprise diversification strategies: Classification, implementation principles, and development stages. *Bulletin of Khmelnytskyi National University*, 4. 440-445. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2024/03/320-66.pdf> [in Ukrainian].
3. Sitkovska, A. O., Polehenka, M. A., & Borodei, D. E. (2024). Production diversification as a direction of strategic development of an agricultural enterprise. *Investments: Practice and Experience*, 2. 111-114. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/2809/2845> [in Ukrainian].
4. Ochieng J., Kirimi L., Ochieng D.O., Njagi T., Mathenge M., Gitau R. & Ayieko M. (2020). Managing climate risk through crop diversification in rural Kenya. *Climatic Change*, 162, pp. 1107-1125 URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10584-020-02727-0>
5. Adnan K.M. , Ying L., Ayoub Z., Sarker S.A. , Menhas R., Chen F. & Yu M. (2020). Risk management strategies to cope catastrophic risks in agriculture: the case of contract farming, diversification and precautionary savings. *Agriculture*. 10 (8). 351 URL: <https://www.mdpi.com/2077-0472/10/8/351>

6. Grilli G., Pagliacci F. & Gatto P. (2025). Agricultural Diversification at the Margin. Strategies and Determinants in Italian Mountain and Remote Areas. *Agribusiness*. <https://doi.org/10.1002/agr.22042>
7. Grilli G., Pagliacci F. & Gatto P. (2024). Determinants of agricultural diversification: What really matters? *Journal of Rural Studies*, 110. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0743016724001694>
8. Petrenko, O., & Makedonskyi, A. (2018). Increasing the efficiency of resource potential use in agriculture. *Agrarian Economics*, 1(1–2), 44–55 [in Ukrainian].
9. Kukhar, O. V., Kryukova, I. O., & Rudenko, S. V. (2024). Implementation of the potential of agricultural business diversification to reduce sustainable development risks. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, 9(1). 24–28 URL: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2024/02/ujae_2024_r01_a3.pdf [in Ukrainian].
10. State Statistics Service of Ukraine. (2023). *Statistical Yearbook of Ukraine for 2023*. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf [in Ukrainian].
11. Shevchenko, A. A., Petrenko, O. P., & Dobryanska, N. A. (2017). Innovative development of agricultural enterprises. *Agrarian Bulletin of the Black Sea Region*, 200–213 [in Ukrainian].
12. Lahoha, R. V. (2024). Development of an agricultural business diversification model based on the circular economy. *Scientific Innovations and Advanced Technologies*, 6(34). 872–878. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/12234/12295> [in Ukrainian].
13. Stepasyuk, L. M., & Stepasyuk, M. O. (2024). Diversification of agribusiness through the expansion of niche oilseed crop cultivation. *Economy and Society*, 67. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4827/4767> [in Ukrainian].
14. Dobryanska, N. A., & Nikiforchuk, A. A. (2013). Influence of the economic and institutional environment on the activities of diversified corporate associations. *Bulletin of KhNAU. Economic Sciences*, 6, 117–122 [in Ukrainian].
15. Vovk, M. V., & Stibel, R. I. (2024). Diversification of agricultural enterprises as the basis for industry development. *Scientific Bulletin of LNUVMB named after S. Z. Gzhytskyi*, 26(104), 19–24 [in Ukrainian].
16. Kozyk, V. V., & Stepankiv, N. Z. (2024). Diversification as a method of ensuring stable enterprise development. *Business Inform*, 2, 153–159. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-2-153-159> [in Ukrainian].
17. Petrenko, O. P., & Shevchenko, A. A. (2024). Adaptation of agricultural production to wartime realities: Ensuring Ukraine's economic security. *Galician Economic Bulletin*, 88(3), 20–29 [in Ukrainian].
18. Boiko, L. O. (2024). Competitiveness of niche crops in agribusiness under uncertainty conditions. *Agrosvit*, 20. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/agrosvit/issue/view/176/133> [in Ukrainian].
19. Mirzoiev, T. D. (2024). Current state and prospects of niche industrial crops production. *Actual Problems of Economics*, 1(271). 6–14. URL: <https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/01/1.24.topic-Timur-Mirzoiev-6-14.pdf> [in Ukrainian].

Отримано:	04.03.2025	Beérkezett:	2025.03.04	Received:	04.03.2025
Прийнято до друку:	12.04.2025	Elfogadva:	2025.04.12	Accepted:	12.04.2025
Опубліковано:	12.05.2025	Megjelent:	2025.05.12	Published:	12.05.2025